

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 35.075.2:347.214.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.15.04>

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕЄСТРАЦІЇ ПРАВ НА РУХОМЕ МАЙНО ТА ЇХ ОБТЯЖЕНЬ

Непомящая Ірина Олексіївна,
аспірант кафедри цивільного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна)

Статтю присвячено питанням державної реєстрації майнових прав на рухомі речі та обтяжень такого майна. Визначено, що Цивільним кодексом прямо не передбачено державної реєстрації прав на рухоме майно, однак чинне цивільне законодавство містить ряд норм, що дозволяють говорити про певне правове регулювання державної реєстрації майнових прав на рухоме майно. Задля реалізації завдань дослідження було визначено поняття та принципи державної реєстрації прав як внесення відомостей про права до відповідного Державного реєстру за спеціальною процедурою. З'ясовано місце реєстрації прав на нерухоме майно та значення даного інституту для формування стабільного цивільного обігу. Відзначено, що виняткова цінність нерухомих речей як об'єктів цивільних прав в юридичній літературі є передумовою встановлення законодавчих особливостей оформлення прав щодо таких об'єктів. Визначено, що під цінністю в даному випадку слід розуміти комплекс якостей, серед яких значна вартість таких об'єктів в матеріальному вираженні; значення для виробничих процесів як основних фондів юридичної особи; інвестиційний та комерційний потенціал, пов'язаний з отриманням прибутку в подальшому. Доведено, що схожими властивостями можуть бути наділені і окремі рухомі речі, такі як транспортні засоби та окремі особливо цінні речі (в тому числі предмети розкоші). Визначено, що надзвичайне значення, надане законодавцем реєстрації транспортних засобів та правочинів щодо переходу прав на транспортні засоби, зумовлено значною цінністю такого роду речей, що відповідає тій мотивації, що визначає зміст державної реєстрації прав на нерухомість. Проаналізовано законодавство та надбання юридичної практики у сфері визначення місця реєстрації транспортних засобів в системі майнових відносин, що виникають щодо транспортних засобів. Досліджено основи правового регулювання реєстрації обтяжень рухомого майна. Доведено, що державна реєстрація прав на рухоме майно та їх обтяжень врегульована законодавством і має місце на практиці, а відповідність завдань такої реєстрації загальній меті проведення державної реєстрації вказує на важливість ведення відповідних реєстрів із дотриманням принципів об'єктивності, публічності та відкритості.

Ключові слова: державна реєстрація, реєстрація майнових прав, рухоме майно, реєстрація транспортних засобів, Державний реєстр застав рухомого майна.

**CIVIL LEGAL ASPECT OF REGISTRATION OF RIGHTS
ON MOVABLE PROPERTY AND THEIR BURDEN**

Nepomiashchaia Iryna Olekseevna,
Graduate Student at the Department
of Civil Law
(National University "Odessa Law
Academy", Odessa, Ukraine)

The article is devoted to the issues of state registration of property rights to movables and encumbrances of such property. It is determined that the Civil Code does not explicitly provide for state registration of rights to movable property, but the current civil legislation contains a number of rules that allow to speak about a certain legal regulation of state registration of property rights to movable property. In order to implement the objectives of the study, the concepts and principles of state registration of rights were defined as the introduction of information about the rights in the relevant State Register by a special procedure. The place of registration of real estate rights and the importance of this institution for the formation of a stable civil circulation have been clarified. It is noted that the exceptional value of immovable property as objects of civil rights in the legal literature is a prerequisite for establishing the legislative features of the registration of rights to such objects. It is determined that the value in this case should be understood as a set of qualities, including the significant value of such objects in material terms; importance for production processes as fixed assets of a legal entity; investment and commercial potential associated with future profits. It is proved that certain movable things can be endowed with similar properties, such as vehicles and some especially valuable things (including luxury items). It is determined that the extraordinary importance given by the legislator to the registration of vehicles and transactions for the transfer of rights to vehicles is due to the significant value of such things, which corresponds to the motivation that determines the content of state registration of real estate rights. The legislation and acquisitions of legal practice in the field of determining the place of registration of vehicles in the system of property relations arising in relation to vehicles are analyzed. The basics of legal regulation of registration of encumbrances on movable property are investigated. It is proved that the state registration of rights to movable property and their encumbrances is regulated by law and takes place in practice, and the compliance of the tasks of such registration with the general purpose of state registration indicates the importance of maintaining appropriate registers in compliance with the principles of objectivity, publicity and openness.

Key words: registration of property rights, non-property rights of individuals, personal data, confidential information, public information, State Register of Rights.

Постановка проблеми. Прагнення держави України до перейняття прогресивного досвіду в питаннях реєстрації майнових прав суб'єктів цивільного права знайшли своє відображення у процесах діджиталізації процедур ведення та доступу Державних реєстрів. Стандартизація процедур обліку об'єктів нерухомості та спрощення доступу забезпечують стабільність функціонування реєстрів та публічний відкритий характер цивільних відносин, що виникають щодо об'єктів нерухомості. Однак поряд із Державним реєстром речових прав на нерухоме майно сьогодні функціонують і інші реєстри, такі як Єдиний державний реєстр транспортних засобів, Державний реєстр обов'язків рухомого майна та інші, що зумовлює питання щодо можливості та необхідності виділення державної реєстрації майнових прав на рухоме майно та їх обов'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання законодавчого регулювання та процедурних моментів державної реєстрації майнових прав неодноразово розглядалися в юридичній літературі такими дослідниками, як М.М. Бахуринська, О.В. Дзера, Т.О. Коваленко, А.М. Мірошніченко, Ю.Г. Орзіх, Р.О. Стефанчук, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Т.Є. Харитонова, Є.О. Харитонов та іншими, однак основним об'єктом дослідницького інтересу стали законодавство та практика державної реєстрації прав на нерухоме майно. Питання реєстрації прав на рухоме майно та їх обтяжень не знайшли свого висвітлення в юридичній літературі.

Мета даної статті – визначення природи реєстрації майнових прав на рухоме майно та їх обтяжень.

Виклад основного матеріалу. Чинний ЦК України містить положення лише щодо державної реєстрації прав на нерухомість, передбачаючи у ст. 182, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

Під реєстрацією (лат. *registratio* – внесення до списку, переліку) розуміється запис, фіксація фактів або явищ із метою обліку та надання їм статусу офіційно визнаних актів; внесення у список, у книгу обліку. Державна реєстрація представляє собою письмовий запис або фіксацію іншим чином фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів із метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності й надання їм законного (легітимного) статусу, а також вчинення інших реєстраційних дій [15].

Державна реєстрація є доказом обставин, що тягнуть за собою певні юридичні наслідки (наприклад, набуття з моменту реєстрації цивільної правоздатності та дієздатності суб'єктами підприємницької діяльності), та здійснюється у встановленому законодавством порядку уповноваженими державою органами, на які покладено також обов'язки щодо ведення, належного функціонування відповідного реєстру і надання інформації про реєстрацію та зареєстровані права.

Аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що державна реєстрація базується на таких основних принципах:

- 1) обов'язковості державної реєстрації;
- 2) публічності державної реєстрації;
- 3) єдності методології державної реєстрації;
- 4) об'єктивності, достовірності та повноти відомостей реєстрів, що гарантується державою;
- 5) відкритості та доступності відомостей державних реєстрів;
- 6) урегульованості процедур державної реєстрації спеціальним законодавством [3; 4].

Реєстрація нерухомості передбачає внесення відомостей про права до Державного реєстру прав за спеціальною процедурою, яка передбачає перевірку достовірності даних [14, с. 298]. Важливим для вирішення питань є те, чому саме державна реєстрація застосовується до нерухомого майна, і, відповідно, чи є актуальним питання реєстрації майнових прав на рухоме майно.

Ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначає державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень як офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [3].

Слід зазначити, що положення даного закону не поширюються на державну реєстрацію прав на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні

об'єкти та інші об'єкти цивільних прав, на які іншими законами поширено правовий режим нерухомої речі, а також на державну реєстрацію підприємств та на реєстрацію ділянок надр для видобування корисних копалин. Таким чином, робимо висновок, що державна реєстрація стосується не лише нерухомих речей, але й об'єктів цивільних прав, на які поширено правовий режим нерухомої речі.

О.М. Козир визначає метою державної реєстрації «введення обороту нерухомості в певні цивілізовані рамки, здійснення його на принципах гласності та публічності» [5, с. 292]. Х.А. Григор'єва, аналізуючи функції державної реєстрації прав на землю, приходить до висновку, що серед таких функцій особливо виділяються визнання державою прав на землю; підтримка земельного правопорядку, стабільності земельних правовідносин, здійснення публічного контролю у цій сфері; гарантування та охорона прав законних праволодильців, забезпечення зацікавлених осіб у достовірній інформації щодо прав на землю [2, с. 464]. Незважаючи на той факт, що державна реєстрація майнових прав на нерухоме майно та прав на землю дещо розрізнені законодавчо та процедурно, загалом можна констатувати, що державна реєстрація майнових прав на об'єкти нерухомості має на меті запровадження і підтримання порядку в межах цивільного обігу нерухомості в межах країни. На думку С.О. Слободянюка, державою визнається особлива цінність нерухомого майна, а тому вона бере на себе обов'язок забезпечити безконфліктний оборот нерухомості в суспільстві. Науковець приходить до висновку, що факт державної реєстрації має не технічний, а правостворюючий або правопідтверджуючий характер, і як юридичний факт є ненормативним актом, що здійснюється відповідним реєструючим органом. Таким чином, мета державної реєстрації полягає в мінімізації потенційної можливості порушень прав учасників обороту нерухомості [14, с. 299].

Виняткова цінність нерухомих речей як об'єктів цивільних прав в юридичній літературі найчастіше називається передумовою встановлення законодавчих особливостей оформлення прав щодо таких об'єктів. Під цінністю в даному випадку слід розуміти комплекс якостей, серед яких значна вартість таких об'єктів в матеріальному вираженні; значення для виробничих процесів як основних фондів юридичної особи; інвестиційний та комерційний потенціал, пов'язаний з отриманням прибутку в подальшому. Однак необхідно зауважити, що окремими схожими властивостями або навіть комплексом таких властивостей можуть бути наділені й окремі рухомі речі. До таких речей можуть бути віднесені транспортні засоби та окремі особливо цінні речі (в тому числі предмети розкоші).

Питання визначення природи реєстрації транспортних засобів розглядалися в юридичній літературі неодноразово, однак ключове значення в даному випадку мала висловлена суддями Верховного Суду України позиція, що право власності на транспортний засіб виникає з моменту його державної реєстрації, а не з моменту передачі автомобіля за договором купівлі-продажу (постанова КЦСВС від 30 жовтня 2019 року по справі № 683/2694/16-ц) [10]. Суд прийшов до висновку, що відповідно до ч. 1 ст. 328, ч. 4 ст. 334 ЦК право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів. Якщо договір про відчуження майна підлягає державній реєстрації, право власності в набувача виникає з моменту такої реєстрації [6]. Порядком державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 07 вересня 1998 року, № 1388, передбачено положення, згідно з яким власники транспортних засобів та особи, що експлуатують такі засоби на законних під-

ставах, або їх представники зобов'язані зареєструвати (перереєструвати) транспортні засоби протягом десяти діб після придбання, митного оформлення чи тимчасового ввезення на територію України [13].

Дане рішення було критично сприйняте в юридичному середовищі, адже думка щодо необхідності розрізнення державної реєстрації транспортних засобів та державної реєстрації права власності на транспортний засіб висловлювала задовго до винесення рішення Верховним Судом. Так, Т. Колянковською на захист такої позиції наводилися такі аргументи:

1) законодавство не містить вказівок на «реєстрацію прав власності на транспортні засоби», а лише говорить про державну реєстрацію самих транспортних засобів. Цивільним кодексом передбачено лише реєстрацію прав на нерухоме майно, а законодавство про дорожній рух не пов'язує правову природу реєстрації транспортних засобів із переходом права власності на них;

2) метою реєстрації транспортних засобів є контроль за відповідністю конструкції та технічного стану транспортних засобів встановленим в Україні вимогам стандартів, правил і нормативів, дотриманням вимог законодавства, що визначає порядок сплати податків, внесення інших обов'язкових платежів, використання транспортних засобів в умовах воєнного та надзвичайного стану, а також для забезпечення їх обліку та запобігання протиправним діям щодо них [7].

На значне обмеження речових прав особи у випадку визнання реєстрації транспортного засобу невід'ємним елементом юридичного складу переходу права власності на транспортний засіб вказує Т. Глушкова. На думку авторки, правова природа реєстрації транспортного засобу жодним чином не пов'язана з переходом права власності на нього, а підхід, застосований Верховним Судом, повинен стосуватися виключно переходів права власності на транспортні засоби за допомогою договорів у простій письмовій формі. На підтвердження своєї позиції наводиться положення п. 8 Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, який був затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 р. № 1388, згідно з яким документами, що підтверджують правомірність придбання транспортних засобів, їхніх складових частин, що мають ідентифікаційні номери, є оформлені в установленому порядку: нотаріально посвідчені договори купівлі-продажу (міни, поставки), дарування транспортних засобів, а також інші договори, на підставі яких здійснюється набуття права власності на транспортний засіб [1].

У контексті нашого дослідження необхідно вказати на ключовий момент, визначений судом та фактично підтверджений дослідниками, що виступали із критикою висловленого судом підходу, – базовою умовою здійснення переходу права власності на транспортний засіб є державна реєстрація самого транспортного засобу чи правочину, за допомогою якого було здійснено такий перехід. Тим більше, необхідно згадати, що сьогодні у світовій практиці виділяються дві системи державної реєстрації майнових прав: титульна та актова. Титульна система передбачає реєстрацію прав на, а актова – реєстрацію правочинів [9, с. 175]. Надзвичайне значення, надане законодавцем реєстрації транспортних засобів та правочинів щодо переходу прав на транспортні засоби, зумовлено значною цінністю такого роду речей, що відповідає тій мотивації, що визначає зміст державної реєстрації прав на нерухомість. Спірним виглядає аргумент щодо визначення мети реєстрації транспортних засобів виключно як контролю за відповідністю конструкції та технічного стану транспортних засобів

встановленим в Україні вимогам стандартів, правил і нормативів, дотриманням вимог законодавства [7]. Аналогічно із транспортними засобами технічна інвентаризація об'єктів нерухомості знаходиться в нерозривному зв'язку з державною реєстрацією прав на нерухомість.

Завершуючи аналіз законодавства щодо реєстрації майнових прав на рухоме майно, важливо також відзначити, що згідно з Інструкцією про порядок ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна та заповнення заяв реєстрація обтяжень рухомого майна в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна здійснюється відповідно до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» (1255-15) від 18.11.2003 та постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.2004 №830 (830-2004-п) «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна» [12]. Реєстрація обтяжень рухомого майна проводиться з метою забезпечення виконання зобов'язань і захисту прав юридичних і фізичних осіб стосовно рухомого майна та надання в інтересах цих осіб інформації про наявність чи відсутність обтяжень рухомого майна.

Нещодавно Верховний Суд у постанові № 202/5584/18 від 18 березня 2020 року встановив, що умови щодо застави зберігають свою силу для нового власника в разі наявності відомостей про обтяження, які внесені до реєстру до відчуження предмета застави [11]. Таким чином, судом було підкреслено значення реєстрації обтяжень прав на рухоме майно для захисту прав власників і забезпечення стабільності відносин власності в Україні. Дана функція реєстрації обтяжень рухомого майна фактично повторює аналогічну функцію для нерухомості.

Отже, державна реєстрація прав на рухоме майно та їх обтяжень врегульована законодавством і має місце на практиці. Відповідність завдань такої реєстрації загальній меті проведення державної реєстрації вказує на важливість ведення відповідних реєстрів із дотриманням принципів об'єктивності, публічності та відкритості. Результати дослідження визначають напрямки та методологію подальших досліджень у сфері державної реєстрації майнових прав на рухоме майно.

Список використаних джерел:

1. Глушкова Т. Перехід права власності на автомобіль: «ламаємо» практику. *ЛІГА.net*. URL : <https://blog.liga.net/user/tglushkova/article/36449>.
2. Григор'єва Х.А. Тенденції розвитку сучасного законодавства у сфері державної реєстрації прав на землю. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 463–467.
3. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 01.07.2004 № 1952-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#n38>.
4. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
5. Козырь О.М. Недвижимость в новом Гражданском кодексе России. *Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика: Сборник памяти С.А. Хохлова* / Отв. ред. А.Л. Маковский. Москва, 1998.
6. Коли виникає право власності на автомобіль. *Ліга: Закон*. URL : https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/191222_koli-vinika-pravo-vlasnost-na-avtomobl.
7. Колянковський Т. Коли виникає право власності на автомобіль. *Дебет-Кредит*. 2004. № 35. URL : <https://dtk.com.ua/show/1cid0390.html>.
8. Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України від 21 червня 2018 року № 7211/8.4/32-18 «Щодо найпоширеніших питань, що виникають у сфері державної

реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, зокрема, при проведенні державної реєстрації прав на земельні ділянки». URL : <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/12/09/20191209160447-67.pdf>.

9. Мартинюк О.А. Проблеми державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 175–177.

10. Постанова Верховного Суду від 30.10.2019 № 683/2694/16-ц. URL : https://verdictum.ligazakon.net/document/85354738?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=Verdictum_text&utm_content=jl08&_ga=2.157954738.963418289.1597850552-1843218201.1577433016.

11. Постанова Верховного Суду України №202/5584/18 від 18 березня 2020 року. URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=88546258&red=10000373ee6f50483e83c28bf775b265ccbaf1&d=5>.

12. Про затвердження Інструкції про порядок ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна та заповнення заяв : Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція, Форма типового документа від 29.07.2004 № 73/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0942-04#Text>.

13. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів [...] : Постанова Кабінету Міністрів України; Правила від 07.09.1998 № 1388. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-98-%D0%BF#Text>.

14. Слободянюк С.О. Місце та роль інституту державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в правовій системі. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 298–303.

15. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемпученко (відп. ред.) [та ін.] Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2. 744 с. Т. 5. 736 с.